

Az utolsó belga tabu

Bruno Cheyns: *Léon Degrelle. De Führer uit Bouillon. Vrijdag, Antwerpen, 2017.*
590 oldal

Bruno Cheyns flamand történész könyve Léon Degrelle-ről, a vallon szélsőjobboldali rexista mozgalom alapítójáról és vezéréről, a két világháború közötti Belgium belpolitikájának fenegyerekéről, a keleti front veteránjáról és későbbi, Spanyolországban élő hírhedt neonáci ikon pályafutásáról, továbbá az interbellum belga politikatörténetéről, a rexizmusról és a vallon kollaborációról hiánypótló munka.

Hiánypótló, mivel mind Degrelle-ről, mind a vallon kollaborációról – ellentétben a flamand kollaborációval – egészen a közelmúltig nem, és azóta is alig született átfogó munka. Az 1990-es évek elejétől folytak kutatások a rexista mozgalom, illetve a frankofón belgák német megszállókkal folytatott kollaborációjával kapcsolatban,¹ ezek azonban számos akadályba ütköztek. Egyfelől hiányosak a témával kapcsolatos levéltári források, másfelől Vallóniában nem volt

meg a kollaborációnak az a strukturális háttere – jól szervezett pártok és mozgalmak –, amely Flandriában egyértelműen létezett, így a gyakran csupán fegyveres bandákként működő vallon kollaboránsok történetét meglehetősen nehéz utólag rekonstruálni.

Nehézséget jelent az is, hogy belga szemszögből nem egyszerű Degrelle életét és politikai tevékenységét tárgyilagosan megítélni. Ahogyan már a címben is jeleztük, Léon Degrelle személye Belgiumban kínos téma, a mai napig szimbóluma a nemzetiszocializmusnak és a német megszállókkal való kollaborációnak. Ebből következően már-már „démoni” a róla alkotott kép, amit számos példával lehet igazolni: Ahogyan a belga sajtóban írtak róla 1994-ben, bekövetkezett halálakor (a *Le Soir* brüsszeli napilap szerint „az utolsó ősfasiszta”), amilyen módon egy kortárs regényben megjelenik („fanatikus rasszista [...] funkcionális antiszemita [...] az arca fokozatosan hullómaszkká kövült...”)²; vagy ahogyan a neves flamand író és esszéista, Geert van Istendael jellemzi („A legismertebb belga kollaboráns egy bouilloni vallon, a mitomán, arcátlanul hazug, jelenleg Spanyolországban élő Léon Degrelle”)³.

Talán a higgadt, kiegyensúlyozott megközelítés hiányából fakadóan több közismert tévhit, legenda kapcsolódik a rexista vezér nevéhez. A legismertebb anekdota szerint Hitler azt mondta, hogy ha lenne fia, akkor azt szeretné, hogy olyan legyen, mint Degrelle – a könyv többek között ezt a városi legendát is cáfolja. A szerző célja ugyanis az, hogy – amennyire ez lehetséges – tárgyilagos képet fessen a „Bouillon-i Führerről”, a fentebb említett, erősen szubjektív, tudo-

¹ A téma természetesen sok szerzőt megihletett, ám túlnyomó többségük Degrelle (és persze a rexista mozgalom) 1941 utáni tevékenységével foglalkozott. Sokáig csupán egyetlen nagymonográfia létezett a rexizmusról: Conway, Martin: *Collaboratie in België Léon Degrelle en het rexisme, 1940–1944*. Groot-Bijgaarden, 1994. 2016-ban jelent meg egy átfogó munka a témával kapcsolatban: de Bruyne, Eddy: *Encyclopédie de l'occupation, de la collaboration et de l'ordre nouveau en Belgique francophone (1940–1945)*. La-Roche-en-Ardenne, 2015. A kollaborációval kapcsolatban 2008-ban jelent meg egy nagymonográfia: Plisnier, Flora: *Te wapen voor Hitler*. Meulenhoff, 2008. 2010-ben Pieter Jan Verstraete, az elsősorban a Flamand Mozgalom történetével foglalkozó flamand könyvtáros és történész írt egy rövidebb munkát Degrelle-ről: *Le Beau – Léon Degrelle*, Uitgeverij Aspekt B.V., 2010.

² Littel, Jonathan: *De Welwillende*. Rainbow, 2014.; idézi: Cheyns, Bruno: *Léon Degrelle. De Führer uit Bouillon*. Antwerpen, 2017. 12.

³ van Istendael, Greert: *A belga labirintus*. Budapest, 1994. 39–40.

mányosnak és kiegyensúlyozottnak korántsem nevezhető megközelítésektől távolságot tartva.

Léon Degrelle Bouillonban született, vallon katolikus nagycsalád gyermekeként, felmenői gazdálkodók voltak. Identitását és politikai gondolkodását számos tényező formálta.⁴ A Leuveni Egyetemen tanult, jogot és politikatudományt hallgatott, ám diplomát soha nem szerzett. Már az egyetemi éveitől bekapcsolódott a politikába, egyrészt újságíróként, másrészt gyakorló római katolikusként az egyre radikalizálódó katolikus ifjúsági mozgalomban is aktív szerepet vállalt.⁵ A rexista (az elnevezés Jézus Krisztusra utal – *Christus Rex*) pártot 1935-ben hozta létre, kiválva az általa túl visszafogottnak minősített Katolikus Pártból. Az 1936-os választásokon induló párt hatalmas meglepetést okozva huszonegy helyet szer-

zett a törvényhozásban. Ebben megkerülhetetlen szerepe volt Degrelle-nek, aki kiváló szónok volt.⁶ 1941-ben önkéntesekből megalapította a Vallon Légiót, amely a keleti fronton bekapcsolódott a szovjetek elleni harcba. Az egységet később a Waffen SS-be olvasztották be, s Degrelle egyetlen belgákként megkapta a Lovagkeresztet. 1945 tavaszán a biztos halálos ítélet elől Spanyolországba menekült, ahol új személyazonosságot kapott, és ahonnan a belga kormány hosszú éveken át tartó diplomáciai nyomásgyakorlása ellenére sem adta ki őt sem a Franco-féle, sem az azt követő vezetés. Szülőhazájába soha nem térhetett vissza, Malagában hunyt el 1994-ben.

Degrelle életpályájának egy-egy állomása elevenedik meg a kötet harminchárom nagyobb tematikus egységében, gyermekkorától az egyetemi éveken és a politikusi létén át a második világháborúban való katonáskodásig és a spanyolországi száműzetésig. Cheyns fejezetről fejezetre haladva részletesen bemutatja, hogyan lett a kisvárosból induló, jó eszű, tehetségesnek tartott Degrelle-ből politikai újságíró, majd gyors és rövid ideig tartó sikert befutó politikus, végül kollaboráns és száműzött, bukott ember, összességében „a belga politikatörténet egyik legellentmondásosabb figurája”. (517. old.)⁷ Két, időben egymástól távol lévő részt emelünk ki a kötetből. A második, illetve a harmadik fejezet alapos elemzését adja Degrelle újságírói, illetve könyvkiadói tevékenységén keresztül a belga katolikus ifjúsági moz-

⁴ Kiemelendő az Action Française, illetve a keresztényszociális tanítások hatása (Cheyns: *Léon Degrelle*, 32–33.). Az identitásával kapcsolatban furcsa kettősség jellemezte: egyfelől politikusként Belgium harcos védője, másfelől magát a középkorban létrejött és a nyolcvanéves háború során megszűnt Tizenhét Tartomány fiának érezte, és Belgiumot mesterséges konstrukciónak tartotta. Vö. Cheyns: *Léon Degrelle*, 15., 512.

⁵ Több pamflet is kötődik a nevéhez, közülük egyet emelnék ki, az 1930-ban kiadott *Furore Teutonico* címűt, mivel a háttérül szolgáló történet jól jellemzi Degrelle személyiségét. 1914-ben egy német bombatámadás következtében elpusztult a Leuveni Katolikus Egyetem könyvtára, amit újjáépítettek a két világháború között. Kampány indult annak érdekében, hogy a következő latin nyelvű feliratot helyezték a könyvtárárpület homlokzatára: *Furore Teutonico diruta dono Americano restituta, azaz „német erőszak által leromboltatott, amerikai pénzből újjáépített”*. A felirat elkészült, ám az egyetem rektora meghátrált, és nem volt hajlandó kihelyeztetni. A katolikus sajtó próbálta agyonhallgatni az ügyet, de Degrelle, szembemelve a főszóval, napirenden tartotta az ügyet, többek között a pamflet megjelentetésével is. Cheyns: *Léon Degrelle*, 44.

⁶ Egy franciául nem beszélő flamand, aki végighallgatta az egyik kampánybeszédét, később azt mondta, hogy „Abból, amit mondtott, egy szót sem értettem, de az előadásmódja kiváló volt”. Cheyns: *Léon Degrelle*, 123.

⁷ Ugyanitt a szerző Degrelle „csillapíthatatlan munkabírással és határtalan ambíciókkal párosuló különleges vitaképességét” emeli ki mint a harmincas években hatalmas sikert arató elit- és politikaellenes retorikájának alapjait – a sikerhez pedig táptalajt a harmincas évek gazdasági válsága biztosított.

galom, az ACJB,⁸ illetve az ahhoz kötődő sajtó működéséről, s ezen keresztül bemutatja a rexizmus kialakulásának egyes lépéseit. Erőssége a kötetnek, hogy két fejezetben, bő negyven oldalon foglalkozik Degrelle háború utáni, Spanyolországban eltöltött évtizedeivel, ottani kapcsolataival és tevékenységével, illetve szélsőjobboldali ikonná válásával.⁹ Az utóbbi oldalakon olvashatjuk, hogy Degrelle nem bánt meg semmit a múltjával kapcsolatban, számos könyvet, illetve pamfletet írt a második világháborús élményeiről, illetve Adolf Hitlerről, szívesen hangoztatott holokauszt-tagadó nézeteket, és gyakran fejtett ki lesújtó véleményt szülőhazájáról.¹⁰

A szerző színvonalas elemzéssel igyekszik tisztázni egy olyan kérdést is, amely mindig heves vitákat vált ki a különböző radikális jobboldali mozgalmak kapcsán, tudniillik fasiszta mozgalom volt-e a rexizmus, ha igen, akkor már a kezdetektől fogva az, vagy csak azzá vált-e az évek során. Stanley G. Payne tipológiáját¹¹ követve, illetve Ernst Nolte véleménye¹² alapján Cheyns arra a következtetésre jut, hogy a rexizmus a kez-

detekben erősen konzervatív, katolikus és antikommunista irányzat volt, csak fokozatosan jelentek meg az ideológiájában, retorikájában, illetve a külsőségeiben a fasiszta elemek, és egyértelműen fasiszta mozgalomnak 1943-tól tekinthető. (524–528. old.)

A felhasznált forrásanyag gazdag és változatos: levéltári források, többnyelvű – francia, holland, angol, német és spanyol – szakirodalom, korabeli napi-, illetve hetilapok anyagai, szintén több nyelven, audiovizuális források és gazdag képanyag is megtalálható a bibliográfiában. A tárgyalt időszak belga politikatörténetében és Léon Degrelle pályafutásának számos állomásában segíti az eligazodást a kötet végén található rövid almanach a korszak és a téma szempontjából fontosabb személyekről. A kötetet díszítő komoly képanyag forrása részben a szerző magángyűjteménye, részben a brüsszeli CEGESOMA¹³ állománya.

A szakirodalmi tételeken túl változatos levéltári forrásokra is támaszkodott a szerző. Megtalálhatók köztük német (például a bonni Külügyi Levéltár Belgiummal kapcsolatos anyagai vagy a koblenzi Szövetségi Levéltár 1933 és 1945 közötti kancelláriai iratai), illetve belga anyagok (például a Belga Katolikus Szövetség archívumának anyagai vagy a Belga Külügyminisztérium Degrelle személyével foglalkozó dossziéja), a CIA Léon Degrelle-lel foglalkozó aktái, amelyek a *Nazi War Crimes Disclosure Act* értelmében 1998 óta szabadon kutathatók. A levéltári források pontos adatait nem közli, csupán az adott felhasznált anyagrészt jelöli a bibliográfia. Jelentős mennyiségű, főképp francia nyelvű korabeli sajtóanyag szerepel a hivatkozott irodalom között, a szerző kiemelte Aalst városa digitális sajtóarchívumát mint fő forrást.

A kötet stílusa olvasmányos, jól követhető, nem kizárólag a szakmának szól – ez

⁸ Association Catholique de la Jeunesse Belge (Belga Katolikus Ifjúsági Szövetség).

⁹ Többek között baráti viszonyt ápolt Jean-Marie Le Pennel, illetve az egykori Flamand Blok elnevezésű flamand szélsőjobboldali párt több politikusával is. Cheyns: *Léon Degrelle*, 511–512.

¹⁰ Egy apró kivétellel: egy újságíró kérdésére, hogy van-e olyan dolog, ami nem hagyja nyugodni, azt válaszolta, hogy „nincs, kivéve azt, hogy nem nyertük meg a háborút”. Cheyns: *Léon Degrelle*, 521.

¹¹ Payne, Stanley G.: *A History of Fascism, 1914–1945*. UCL Press, 1945.; úó: *Fascism: Comparison and Definition*. University of Wisconsin Press, 1980.

¹² Nolte, Ernst: *A fasiszta korszak: Action Française: az olasz fasiszta: a nemzetiszocializmus*. Budapest, 2003. Nolte szerint a rexizmus soha nem tudott teljesen elszakadni a katolikus konzervativizmustól, így nem is válhatott fasiszta jellegű mozgalommá. Cheyns: *Léon Degrelle*, 525.

¹³ Centre d'Études et Documentation Guerre et Sociétés contemporaines nevű brüsszeli kutatóközpont.

talán következhet abból is, hogy a szerző nem „céhbeli” történész. Ugyanakkor nehezítheti a kötetben való eligazodást az – főleg, ha nem belga szakmabeli az olvasó –, ami egyben annak vitathatatlan erénye is: az elképesztő részletesség, számtalan párt, újság, szervezet, politikus neve, a rengeteg helynév, az apró részletekig kidolgozott esemény, politika-, illetve személyes történelem. Ám az utóbbiak megértését, ahogy fentebb említettük, segíti a kötet almanachja, illetve alapos bibliográfiája. Ez a könyv sokkal több politikai életrajznál: olyanok is bátran forgathatják, akik a két világháború közötti belga politikával vagy a rexizmus történetével szeretnének közelebről megismerkedni.¹⁴

Bruno Cheyns munkája összességében jól szerkesztett, gazdag forrásanyagot felhasználó, alaposan jegyzetelt, teljességre törekvő és hiánypótló nagymonográfia, illetve egyben politikai életrajz, amely joggal válhat a rexizmussal és Léon Degrelle életpályájával kutatóként foglalkozók, illetve az utóbbi témák iránt érdeklődő nem szakmabeliek egyik alapművévé, illetve kiindulópontjává. Alaposságával és objektivitásával remélhetőleg hozzájárul ahhoz, hogy Belgium ezzel az „utolsó tabujával”¹⁵ is leszámoljon.¹⁶

ZÁGONI-BOGSCH GERGELY

¹⁴ Ezzel kapcsolatban a szerző nyílt lapokkal játszik: leszögezi, hogy nem az volt a célja, hogy könyve „csupán” egy majd később mérföldkőnek számító Degrelle-életrajz legyen, hiszen számos olyan forrás, amely ilyen biográfia megírásához megkerülhetetlen lett volna, nem nyilvános a kutatók számára. Ugyanakkor a rexizmusról alkotott képet beárnyékolják a második világháború és Belgium német megszállásának borzalmi, és emiatt Cheyns fontosnak tartotta, hogy kiegyensúlyozott képet próbáljon alkotni erről a mozgalomról, mely oly fontos szerepet játszott a belga politikai életben az 1930-as, illetve az 1940-es években. Cheyns: *Léon Degrelle*, 521.

¹⁵ Bruno Cheyns szerint Belgium azzal, hogy még mindig nem tudott teljesen „elszámolni” Degrelle személyével és tevékenységével, épp Degrelle legnagyobb álmát valósítja meg, tudniillik halhatatlanná teszi a nevét. Cheyns: *Léon Degrelle*, 530.

¹⁶ Ehhez hozzájárulna, ha francia (a nem holland anyanyelvű belga olvasók jobb elérése érdekében), illetve angol fordításban is megjelenne a kötet.